

Diskusjonsbidrag til Vargas „politiske testament” av H. M. Enzensberger og Philip Neumann

Philip Neumann:

HVILKET KLASSESTANDPUNKT BESTEMMER VARGAS ANALYSE?

Først og fremst er det påfallende at de begrepene som Varga bruker, er upresise og inneholder motsigelser: et sted snakkes det om "folk" som har makten som "den herskende klassen i det sosialistiske samfunnet"; et annet sted om "det partibyråkratiske oversjiktet". Selv om det i begynnelsen er tale om en herskende borgerlig klasse - dvs. at arbeiderklassen ikke lenger har makten, så skal til slutt kommunismen virkeliggjøres "gradvis og målbevisst" ved "en forandring i toppen". Men hvordan skal denne "forandring i toppen" finne sted? Hvem innenfor den herskende klassen skulle ha interesse av å innføre kommunismen?

Forfatterens standpunkt er ikke standpunktet til den russiske arbeiderklassen, derfor kan ikke analysen bli riktig. Den kan ikke inneholde noe perspektiv, den makter ikke å trenge gjennom fremtredelsesformene og kan ikke forklare årsakene til utviklingen i Sovjetunionen. Forfatteren skriver: For en forandring kan man "umulig vente et initiativ fra basis ... Sovjetborgerne har ingen demokratisk dannelse. Følgelig underkaster de seg statsmaktens forskrifter og lever et spissborgerlig liv som produsenter og tjenestemenn."

Det russiske arbeidende folket blir her skjelt ut som sløvt og apatisk og blir betraktet fra borgerskapets standpunkt. Når de umiddelbare produsentene ennå ikke har erindret sine revolusjonære tradisjoner, organisert seg og i

massemålestokk tatt opp kampen mot det nye borgerskapet, så er dette på grunn av klasseforholdene i Sovjetunionen og statsborgerskapets hensynsløse undertrykkelse av enhver aktivitet i arbeiderklassen. Statsborgerskapet forsøker en ideologisk avvæpning av arbeiderne og de andre produsentene i det det smykker seg med ordene og vendingene til marxismen-leninismen for å tilsløre sitt eget klasseherredømme. Dette gjør det vanskelig for de sovjetiske produsentene å identifisere fienden. Det nye bursjoasiet gjør i tillegg flere forsøk på å avpolitiserer arbeiderne. Det undertrykker enhver politisk diskusjon, og det søker å avlede arbeiderne fra sine politiske interesser med et utspekulert system av materielle incitament og alle typer premier for at det selv i ro og mak kan bygge ut og befeste sitt herredømme.

Opgaven for kommunistene blir med konkret analyse og precise begreper (revisjonisme, borgerskap av ny type etc.) å analysere den sovjetiske virkeligheten for å vise den russiske arbeiderklassen hvem som er fienden, og å avsløre det sovjetiske borgerskapets revolusjonære fraser. Forfatteren av dette skriftet yter intet bidrag til dette. Han kritiserer formen: at partiet er sentralistisk organisert; at det har en enhetlig ideologi. Han kritiserer "personkulten", og den kjensgjerningen at det varte 14 år mellom den 18. og den 19. partikongressen. Men for kommunisten er spørsmålet om innholdet viktig: *hvilken linje og hvilken arbeidsmetode* partiet representerer; om den enhetlige ideologi har et proletarisk innhold; om de ledende personlighetene som blir holdt fram for massen som symboler og forbilder, er store revolusjonære og fører en kompromissløs kamp for det klasseløse samfunnet; hvorfor partikongressene ikke blir kalt sammen regelmessig; om den revolusjonære linja endelig slår igjennom på neste partikongress når det har oppstått fraksjonskamper.

For forfatteren er det imidlertid ikke den miserable situasjonen til arbeiderklassen i Sovjetunionen som danner utgangspunktet for kritikken av det revisjonistiske SUKP: "Men et langt farligere trekk i virksomheten til det partibyråkratiske oversjiktet består ikke i deres hang til personlig maktmisbruk, men heller deres alminnelige evneløshet til å regjere landet riktig." Her kommer den liberale teknokraten til syne som kritiserer den fraksjonen av statsborgerskapet som i øyeblikket holder roret for "deres indre treghet og konservatisme"; som erkjenner de voksende motsetningene og vil dempe dem; og som kun finner den "altfor høye levestandarden" til representantene for det nye borgerskapet anstøtende.

Følgelig forundrer han seg også over at den herskende klassen under Krustsjovs ledelse ikke vil gi avkall på sine politiske privilegier og sin "prangende materielle

velstand". I Krustsjov ser han en ærlig mekler som skulle ha forsøkt å innskrenke privilegiene til "nomenklaturen" og som måtte gi tapt for klassekameratenes onde vilje. Forfatteren gir ikke en marxistisk analyse som går ut fra de reelle klasseforholdene, han vil heller ikke ha gjenopprettet proletariatets diktatur i Sovjetunionen. Han ser gjerne noen reformer innenfor rammen av revisjonismen slik at landet blir "regjert riktigere". Han ser gjerne enkelte borgerlige friheter hvor det å avvise det revisjonistiske partiet innebærer avvísningen av ethvert parti-monopol og hvor det å avvise den revisjonistiske ideologien innebærer innføringen av en ideologi- og partipluralisme. Ikke en ny proletarisk revolusjon ligger i tankene hans, men en utskiftning av toppen - en polering av systemet.

Hans Magnus Enzensberger: OM EN BLINDGATES DIALEKTIKK

De programatiske ytringene til den intellektuelle opposisjonen i Sovjetunionen og i de østeuropeiske landene blir møtt med en rekke stereotype avvergelsesreaksjoner av venstrebevegelsen i det kapitalistiske Vesten. I den grad disse ytringene overhodet blir diskutert, imøtegår man dem med en oppfarende mistro, og i en skolemesters bedrevidende tonefall som minner om de sovjetiske håndbøkene i førti- og fentiårene. Denne reaksjonen lar seg lett forklare. Den er motstykket til den skadefro jubelen som borgerskapets ideologer møter enhver opposisjonell bevegelse i de revisjonistiske landene med.

En marxistisk analyse må la seg lede av spørsmålet om hvilke samfunnsinteresser opposisjonen og dens krav representerer. Dette spørsmålet er det vanskeligere å gi svar på enn det kan se ut som. Dokumentene som er tilgjengelige for oss, peker i den retningen at deres opphavsmenn på ingen måte går ærendet til proletariatets spesifikke klasseinteresser. Forfattere som Medvedev og Sacharov argumenterer åpenbart ut fra et mensjevistisk eller sosialdemokratisk standpunkt. Problemene disse folkene tar opp, lar seg lett omgå (om ikke løses) uten at en bryter med linja idet man utroper dem rubb og rake som renegater, som borgerskapets agenter, eller i det minste som håndlangere for den herskende revisjonismen. De vanlige forklaringene nøyer seg med disse nærliggende resultatene, som om slike fenomener som *Literarni listy* og Solsjenit-

syn, som Kuron og Modzelevski bare kan vedlegges protokollen.

Mot dette må det fastholdes at de abstrakte ideologiske reduksjonene ikke kan erstatte en konkret klasseanalyse; men denne er ikke tenkelig uten den historiske dimensjonen. Også de gjengse og skjematisk forklaringene bygger på en forståelse av den sovjetiske historien, men denne forståelsen blir som oftest stilltiende forutsatt og blir altså ikke diskutert åpent. Her gjøres det vanligvis følgende antagelse: Fram til 1953 var Sovjetunionen et sosialistisk land hvor proletariatet utøvde makten. Det samme gjelder for de andre østeuropeiske landene. Først etter Stalins død erobret en klikk forrædere makten gjennom en bakholdsmanøver og oppfant revisjonismen som en metode til å gjeninnføre kapitalismen. Alle politiske problemer som Sovjetunionen konfronteres med i dag, har sitt rotfeste i Krustsjovs styringstid. Det sovjetiske (tsjekkiske, polske osv.) proletariatet kan bare hindres med våpenmakt fra en oppstand hvis målsetting er å gjenopprette tilstanden som hersket fram til 1953. En slik løsning ligger i arbeiderklassens objektive interesse, og denne interessen samsvarer med en klassebevissthet som har masseutbredelse.

Om dette skjemaet stemmer eller ikke, kan ikke leses ut av tekstene til den sovjetiske opposisjonen. Dette spørsmålet lar seg heller ikke avgjøre med en enkel henvisning til *SUKP(b)'s historie*, likegyldig hvilken utgave. Bare den samfunnsmessige virkelighet kan gi opplysninger om dette. Disse opplysningene er imidlertid negative. Ønsket om å vende tilbake til de stalinistiske tilstandene har ingen masseutbredelse hverken i Sovjetunionen eller i noen av de østeuropeiske landene. Derimot ble løftene på den 20. partikongressen hilst velkommen av massene - ikke bare av et sjukt korrupte funksjonærer eller småborgerlige intellektuelle, men av arbeiderklassen. Gjenopprettelse av den sosialistiske legalitet; garanti av et minimum av indre partidemokrati; fjerning av den vilkårlige undertrykkelsen, av politiangeriet og tvangsarbeidssystemet; tiltak mot bolignød og for bedring av massenes levestandard: Det var ikke disse løftene som møtte motstand i massene, men det faktum at de ikke ble innfridd. De politiske streikene og oppstandene de siste femten årene i den sovjetiske maktsfæren tillater ingen annen slutning.

Utskjelling av et saksforhold er ingen ideologisk prestasjon - langt mindre en vitenskapelig. En marxistisk analyse må være forpliktet til å sprengte i stedet for å konservere et historisk skjema som fører til absurde feilslutninger. Den marxistiske analysen måtte oppklare Sovjetunionens historie under Stalin slik at Krustsjovs revisjonisme ikke lenger fortone seg som en handling sprunget

ut av et reaksjonært forsyn, av konspirasjonsfantasi, eller ganske enkelt som et kriminalstykke, men som et produkt av reelle samfunnsforhold. Den revisjonistiske miseren kan ikke forstås uten at man gransker dens utspring i stalinismen som den er en konsekvens av. Apatien og kynismen som kommunismen møtes med hos massene (og ikke bare hos et par dusin forvirrede småborgere), og massenes dyptgripende avpolitisering, finner sitt rotfeste langt inne i forhistorien til dagens regime. Denne forhistorien har skapt (den snarere passive enn aktive) massebasisen for revisjonismen. Denne forhistorien har også muliggjort og frembrakt den indre opposisjonen i Sovjetunionen, og den alene gjør opposisjonens ytringer og store utbredelse forståelig.

Under disse betingelsene kommer posisjonen til den sovjetiske opposisjonen i et annet lys. Ser man bort fra deres tydelig reaksjonære trekk, deres latente massefiendtlighet og de særinteresser de representerer, så faller deres krav på noen sentrale punkter sammen med klasseinteressene til arbeiderne og bøndene: de forlanger at forutsetningene for en politisering av samfunnet blir skapt; de forutsetningene som er nødvendige for at sovjetborgeren overhodet skal kunne oppfatte seg som et politisk subjekt. Nettopp derfor er de opposisjonelle. Var de i realiteten bare håndlangere for den herskende revisjonismen, ville det vært uforklarlig hvorfor statsmakten kriminaliserte og forfulgte dem med midlene til det hemmelige politi.

Med andre ord: Krav som f.eks. indre partidemokrati og ytringsfrihet, rettsbeskyttelse mot sensur og politivilkårlighet, krav som under vestlige forhold må synes rent borgerlige, frigjør i de revisjonistiske landene eksplorative energier og en politisk dynamikk som utgjør en *nødvendig* forutsetning for proletariatets åpne klassekamp mot statsborgerskapet. Når politiseringen av massene ikke lenger blir undertrykt, vil den sette i gang mektige og raske læreprosesser hvis objektive dialektikk ikke kan kontrolleres av revisjonismen. Det viktigste eksemplet på denne utviklingen har vi hittil sett i Tsjekkoslovakia. Først i dag - tre år etter - begynner hjelpeløsheten og mistroen til det europeiske Venstre å vike for en dypere forståelse av denne prosessen (jfr. Max Borin og Vera Plogen: *Management und Selbstverwaltung in der CSSR. Bürokratie und widerstand*, Berlin 1971).

Derimot synes håpet om en spontan og umiddelbar overgang fra det sovjetiske proletariatets tilstand i dag til en revolusjonær klassebevissthet illusorisk. For eksempel slår SUKP(ml)'s appellatoriske besvergelses i tomme lufta. Den sovjetiske propagandaen fanger dem inn uten vansker idet den mobiliserer ikke bare nasjonalistiske og rasistiske strømninger mot Kina, men også bruker Folkerepublik-

ken som en enorm projeksjonsskjerm hvor den til skrekk og advarsel for massene avtegner en gjenskapelse av stalinismen: Mao i rollen som Stalin; kulturrevolusjonen som en utrenskning i NKVD-stil. Denne propagandaoperasjonens enorme suksess kan bare forklares med at den finner tilknytningspunkter i sovjetproletariatets kollektive erfaringer fra Stalin-tida og utnytter dette momentet samvittighetsløst.

Revisjonismen er en blindgate, og å unnsnippe en blindgate krever omveier og endog tilbaketog. Tilbaketoget fra avpolitisering, fra undertrykkelse og systematiske løgner krever en pris som må bokføres under de politiske kostnadene ved stalinismen. Her må man regne med en historisk fase av kort varighet, men som ikke lar seg hoppe over - en fase hvor klasseinteressene til proletariatet og til teknokratiet (i ordets videste forstand) stemmer overens på *ett* punkt: å rive makten fra monopolbyråkratiet. Alliansen som er nødvendig for å styrte dette byråkratiet, vil ikke vare lenge. Så snart massene er blitt politisert, så snart de har gjenvunnet sin bevegelsesfrihet, organisert seg i bedriftene og brutt maktmonopolet til parti- og statsapparatet, vil denne alliansen falle fra hverandre. Da, og først da, vil de opposisjonelle intellektuelle, direktørene, vitenskapsmennene og teknokratene konfronteres med spørsmålet om de vil tjene den revolusjonære prosessen de halvt bevisst, halvt ubevisst har vært fødsels- hjelper for, eller om de vil ta opp klassekampen *mot* arbeidermakten.

Oversatt av Olav Fagerlid